

KRONIKA

FRANTIŠEK BENHART,
HVALNICA TRAJANJU IN
PONOVITVI ALI PRIPOVED
O PRIPOVEDI

(Na rob knjigama Petra Handkeja)*

Književnost Z nikakor pretirano dozo poenostavitve lahko rečemo, da se je umetniški razvoj Petra Handkeja udejanjal in se še udejanja v znamenju poudarjenega avtorjevega odnosa do jezika. Začetki, tako dramski (Publikumsbeschimpfung, Zmerjanje publike, 1966) kot prozni (Die Hornissen, Sršeni, 1966; Die angst des Tormanns beim Elfmeter, Vrtarjev strah pred enajstmetrovko, 1969), to je bil neusmiljen, brezobziren napad na podedovane izrazne kalupe ter miselne klišeje. Potem je prišlo obdobje, ko se jezik bolj in bolj umirja in »sprijaznjuje« z vlogo sporočilnega sredstva, do veljave prihajajo klasične komponente prozne izpovedi, uveljavlja se zgodba, kot se moremo prepričati o tem na primer v knjigah Die linkshändige Frau (Levičnica, 1976), Langsame Heimkehr (Počasno vračanje domov, 1979) ali Kindergeschichte (Zgodba o otroku, 1981). Po petletnem molku se je Handke oglasil skoraj hkrati z dvema knjigama, s prozo Die Wiederholung (Ponovitev, 1986) in s pesniško skladbo Gedicht an die Dauer (Pesem trajanju, 1986) – in v obeh delih se problematika jezika pojavlja spet v novem, ali pa točneje, v novih aspektih.

PESEM TRAJANJU, štiridesetstranska pesnitev (nekaj več kot 800 verzov), je pravzaprav Handkejev zapozneli pesniški prvenec. Kljub temu o tem samosvojem avstrijskem avtorju z že precej zakoreninjenim vseevropskim slovesom po pravici govorijo kot o pesniku, ne da bi kdo občutil obveznost pribiti, da misli-

jo s tem pesnjenje v prozi. Tudi pričujoča pesniška kompozicija premore posebno potezo: v bistvu gre za obrnjen primer – proza v pesmi, se pravi, zapisana v verzih. Takoj uvodoma avtor pojasnjuje: *Že dolgo časa nameravam napisati o trajanju, ne razprave, ne igre, ne zgodbe – trajanje sili v pesem.*

V času, ko veliko – tudi prav redkih – pesniških imaginativnosti izrabljajo v zvezi z očitno precej omamljivim fenomenom smrti ter minljivosti, prihaja Peter Handke z mislijo na pravo pravcato nasprotje, na trajanje in neminljivost, in se suvereno umetniško poskuša dokopati do odgovora na vznemirjeno in vznemirljivo večsmerno vprašanje o koreninah, o substanci tega kar premalo *pojavnega* pojava. Ena smer pesnikovega vpraševanja pelje čez doživljajsko, empirično bazo, druga čez območje fikcije in sanj, tretja je zamejena v vladavini golega časa... Te smeri se kajpak ne pomikajo naravnost, linearno, pač pa se večkrat približujejo druga drugi, dotikajo se, stikajo in se lahko tudi presekajo. Takoj na začetku pesniškega preučevanja (približati se bistvu trajanja) postane jasno, da trajanje ni izmerljiv in filozofsko obvladljiv pojem ter da sodi najbrž v sfero občutkov, pa še samo tistih najbolj bežnih, najbolj izmuzljivih.

Temeljni kamen trajanja je potemtakem trenutek. Trenutek kot delček razčlenjenega časa, ta delček pa se lahko nepričakovano in načelno v nasprotju s privajeno življenjsko logiko pridruži drugemu, podobnemu delčku časa, tako da nastane prav nevsakdanje srečanje te vrste, kot tedaj, kadar (na primer) avtor na salzburški ulici nenadoma zasliši glas iz drugega konca mesta, glas, kateri mu pove, da je pravkar pozabil v tržnici rokopis dela Die Wiederholung, ki ga je nosil na pošto. *Za take trenutke trajanja,*

* Hkrati izhaja tudi v češki reviji Světová literatura.

pravi avtor, *si pesem dovoljuje poseben glagol: Ozvezdijo te.*

Takšni čudeži se nikoli ne dogajajo v zvezi s svetom *dnevnik katastrof, ponavljajočih se zoprnosti...*, kajti stvar, iz katere se z leti lahko izcimi trajanje, je vedno neznatna, nepomembna, nevredna besede. Pesem trajanju je po Handkejevem mnenju ljubezenska pesem, ljubezen pa ni tu nujno povezana s spolnostjo: prav tako more biti to ljubezen do lastnega otroka ali pa do samega sebe. Poglavitna je tu *kraljevska pot nečesa tretjega*, katera pelje *po ovinku postranskih reči*.

Tako ima trajanje tudi svoja mesta, celo glavna; ta pa bi zaman iskali na še tako edinstvenih potovanjih širom po svetu, kakor so bila tudi njegova, Handkejeva potovanja, ki se jih v tej pesnitvi spominja. Trajanje se kajpak po drugi strani ne mora pridružiti niti tistemu, ki sedi kar doma, saj se zelo rado *dogaja* prav tistim, ki se vračajo domov. Dogodek trajanja je milost, to pa zmore po svoje najbolj plodno obogatiti človeško življenje, čeprav samo za hip, kadar (na primer) v starčevskih očeh ugledaš nekdanje otrokove oči. Značilno je, da je moto iz Henrija Bergsona (o tem, da nobena slika ne nadomesti inspiracije trajanja, ampak mnogo različnih slik zapored lahko tako inspiracijo omogoča) namestil Handke šele svojo pesnitev – kot da bi bil s tem hotel reči: *Quod erat demonstrandum*.

Razmeroma obsežna trodelna prozna stvaritev PONOVIJEV (230 strani), kot je očitno iz prejšnjih stavkov, je nastala pred Pesmijo trajanju in sestavlja z njo v nekem smislu duhovno inspiracijsko celoto. Tako kot v pesniški gre tudi v prozni noviteti za poseben (*po-seben*) notranji svet, ki se vanj pesnik odpravlja za dogodivščino preživetih ali presanjanih trenutkov in še posebej v tisti drugi spretno spleta iz njihovega oddaljenega refleksa nadstvarno svetlikajočo se podobo štiridesetih let lastnega življenja, počete-ga v vojnih letih v koroški dvonacionalni vasi. Okvir vse pripovedi je avtorjevo tik

pomaturitetno potovanje (1960) v Slovenijo, deželo prednikov po materinem rodu, pravzaprav po stopinjah svojega trindvajset let starejšega brata. Ta se je počutil Slovenca, v Mariboru je končal kmetijsko šolo, v vojni pa je vendarle moral z Nemci na fronto, toda po določenem času je pobegnil in potem se je zaprla voda nad njim.

Prvi del pripovedi (Slepo okno), ves prečepen in presanjan v kolodvorski restavraciji na Jesenicah, je posvečen zgodnji mladosti in družinskemu zaledju, iz katerega je izšel Filip Kobal, avtobiografski junak. To družinsko zaledje, četudi se ni oblikovalo z bogatostjo, ni bilo najslabše, še zlasti v primerjavi z okrutnimi leti v cerkvenem internatu, toda fant ga (tega zaledja) kljub temu ni maral kaj prida, za dom je imel prej voznje z vlakom ali avtobusom v šolo in nazaj. Niti med sošolci se ni počutil dobro, namerno je bil *nekdo drug*, hkrati pa je slutil, da ni niti tisti, ki se izdaja zanj (*nisem bil pristen, sploh nisem bil, igral sem*).

V drugem delu pripovedi (Prazne steze), ki se »odigrava« deloma v železniškem predoru proti jutru, deloma pa sredi naravnih lepot Bohinjskega kota, se »zgodba« malone zagolodne s povišano dejavnostjo zaživelega jezika, ritem obeh (zgodbe in jezika) se kontaminira ter prenika drug v drugega, povrhu pa pripoved o resničnosti ponekod prehaja v sanjske ravnine. »Hudi duh pripovedi« seveda ni spet tako vseskozi hud. Ta presvetlitev zgodbe, ki jo ima na vesti, v resnici pomeni, da se pripovedovanje sproti počasi razkriva, postaja *pripoved o pripovedi*. Privid, sen sodi vanjo prav tako neizogibno kakor informacija o tem, kako se je kaj kdaj (v zunanjem svetu, v zgodovinskem času) dogodilo. Na nekem mestu Handke celo zakliče: *Privid naj živi, in naj bo moja snov!* (Že nekoč v šoli ga je profesor zgodovine večkrat »ozemljil« z besedami: »Filip Kobal ima spet privide.«)

V zadnjem delu (Savana prostosti in deveta dežela) se okvir pripovedi prene-se na slovenski Kras in se prvič zasidra

v pokrajini, in sicer kot v nečem življenjsko, bivanjsko določujočem. Tudi tukaj, res je, nadaljuje Handke združevanje davnih doživljajev in sanjskih prividov s sedanostjo, se pravi, s svojim sedanjim miselnim ter čustvenim svetom in svetom okoli sebe, le da je tokrat ta zunanji svet mnogo bližji, bolj določen in bolj neodrinljiv. (*Kako lahko pokrajina sploh pomeni nekaj kot »svoboda«?* se začudi pesnik v nekem trenutku.) Kratko malo, Peter Handke je takoj, ko je prišel in videl – »izgubil«, na vsej črti zapadel občudujoči ljubezni do Krasa. Zaljubljen se je v pokrajino, zaljubil se je v tukajšnje ljudi (kaj vse zna povedati o njem in o njih po čisto stvarni plati, obenem pa z redko neobrbljeno poetičnostjo!) in naravnost z navdušenjem priznava, kako ga je takoj ob prvem obisku pritegnil Kras, kako mu je šele on pokazal, igrivo in neizpodbitno, *kakšen sem in kako se gibljem...*

Tako pa je Handkejevo prvo potovanje v tujino – prav tako kot tudi njegova

številna poznejša taka potovanja – v bistvu zgolj potovanje k samemu sebi, to pa z nalogo, da se bolje prepozna, da z vso kritičnostjo razgali svoje bistvene, konstitutivno določujoče poteze in se tako varneje zakorenini v svojem (samosvojem) svetu. V tistem notranjem in v tistem okrog sebe. Kot je nekje na sredi knjige plediral za privide, tako pledira v njenem koncu za pripoved: *Pripoved, vladarica moja (...), glasba udeležbe, pokloni nam svojo milost in blagoslovi nas (...). Naj živi pripoved.*

Vse je zdaj v vsem, vse je pretopilo, daljave sveta in lastna notranjščina, kar je bilo in kar je zgolj moglo biti, zgodba in jezik, ki hkrati je in ni samó sredstvo komunikacije. To je Peter Handke zadnjih let. Zares umestno pa je potemtaka vprašanje, kdo je neki bolj pridobil, ali Peter Handke z nagrado Vilenica '87 ali pa sama Vilenica s tem, da je nagradila svojevrstni, v več pogledih izredni knjigi Petra Handkeja.



Tone
Peršak

Z obrobja vsakdanjosti

JUGOSLOVANSKA RAZKRIŽJA

V torek 28. februarja sta bili na naslov »Slovenici, Slovenija« poslani dve povsem nedvoumni sporočili. Na ljudskem zborovanju v Novem Sadu je eden od govornikov, pač eden od ta čas napredujočih vojvodinskih politikov, zagrozil Milanu Kučanu in Jožetu Smoletu približno takole: »Utišali vaju bomo za vse čase!« V Beogradu sta udeležencem mitinga pred jugoslovansko skupščino predsednik mestne konference SZDL in predsednik predsedstva države Raif Dizdarevič zagotovila, da je tako rekoč že sklenjeno, da bosta državna oblast in ZKJ obračunali s pluralizmom na Slovenskem in tudi s slovenskim političnim vodstvom, ki ta pluralizem in ustanavljanje »strank« dopušča in je dovolilo ter celo soorganiziralo zborovanje proti uvedbi izrednega stanja na Kosovu in povrh še sodelovalo na njem. Tudi če odmislimo patos in afekt govornikov, ki so te grožnje izrekli, moramo poudariti, da tovrstna sporočila, neštetokrat multiplicirana v izjavah manj znanih govornikov, v vzklikanju množice in na transparentih ter hkratna zagotovila v slogu: »Onemogočili bomo vse, ki nasprotujejo Jugoslaviji, za kakršno se mi zavzemamo!«, pričajo o skrajno nedemokratskih in žal tudi hegemonističnih ter totalitarnih